

A BALKÁNI HADJÁRAT

JOGOSAN MONDHATJUK, hogy minden elképzelést felülmúlt az, ami tavasszal a Balkánon mind politikai, mind katonai téren végbe ment. Azt természetesnek találta mindenki, aki az erőviszonyok felől tájékozva volt, hogy Jugoszlávia külpolitikájának utolsó alkotmányos vezetői folyó év márciusában aláírták a tengelyhatalmakhoz való csatlakozást kimondó egyezményt. Bármennyire érintette is ez a vezető szerb osztály érzékenységet, a német földi és légi haderőnek már sorozatosan bebizonyított, minden ellenállást elseprő hatása után mást tenni józan ésszel nem lehetett.

Mikor aztán Szimovics tábornok az ismeretes puccsot megrendezte és a tengelybarát kormányt a régensekkel együtt eltávolította, a semleges néző csak arra a következtetésre juthatott, hogy a puccskormány valami egészen különös, igen hatásos külföldi segítségre számíthat, mert egyébként az eddigi-elrettető példák után (Lengyelország, Norvégia, Hollandia, Belgium, Franciaország) nem szállhatott volna szembe Németországgal, vagy legalábbis nem kelthette volna annak gyanúját, hogy erre hajlandó.

Nyilvánvaló volt minden katonai képzettségű egyén előtt, hogy az említett hatásos segítséget Jugoszláviának a görögök és az angolok egymagukban nem nyújthatták. A görög katonai erőt helyhez rögzítette az olasz támadásból kialakult albániai arcvonal, valamint a bolgár terület felől fenyegető veszély. A megfelelő angol segítség — több százezer főnyi angol haderőnek a Balkánon való kihajózása és felvonultatása valahol Jugoszláviában —

pedig jelentős időt igényelt volna. Ezt az időt csak úgy lehetett megszerezni, ha Törökország teljes hadereje akár Görög-Trácia, akár Bulgária irányában támadásba megy át és ekként jelentékeny német haderőt magára von és ha egyelőre az orosz légi erő több ezer repülőgép bevetésével iparodott volna a jugoszláv és a német-olasz légi haderő között meglevő óriási létszám-beli különbséget kiegyenlíteni. Ebben az esetben a jugoszláv vállalkozást nem lehetett volna teljesen reménytelennek minősíteni. Pedig elejétől kezdve az volt.

Ahogyán ugyanis láhattuk, a külföldi támogatás elmaradt. Szimovics tábornok puccsa tehát ugrás volt a legteljesebb sötétbe. Tény, hogy az új jugoszláv kormány nem rendelte el azonnal az általános mozgósítást, haderőit sem merte a határ mentén valamilyen okos csoportosításban azonnal felvonultatni, nehogy ezzel is ingerelje a tengelyhatalmakat. Ehelyett állandóan békekészségét hangoztatta. Azt mondhatnék, hogy reménykedett a megtorlás elmaradásában.

Az említett okos csoportosítás lett volna például a békében 17 gyalog- és 2 lovas hadosztály, háborúban még ugyanennyi tartalék és népfőlkelő hadosztály erejűre tehető jugoszláv hadsereg felvonultatása két csoportban és pedig az egyik csoport az északi arcvonal: a Kulpa—Száva—Duna vonalának védelmére, a másik csoport erős keleti arcvonal kialakítására talán a déli Morava—Vardar mentén. Valamilyen hasonló haditervet lehetett kiolvasni a hadsereg béketagozásából is. Az 5 jugoszláv hadsereg parancsnoksága közül kettő (*Újvidék és Zágráb*) az északi arcvonalra, kettő (Nis és Üszküb) a keleti arcvonalra kerülhetett volna s az ötödik (Szerajevó) maradhatott egyelőre tartalékban. Csupán az említett folyók nyújthattak némi biztonságot pánccelos seregek támadása ellen.

Megemlítendő még, hogy a keleti arcvonalnak különösen déli felét kellett erősen tartani, mert ott a határhegység keskenysége, aztán Szaloniki lerohanásának könnyű lehetősége Bulgária felől, nemkülönben az a veszély, ami ezzel Jugoszláviának a remélhető angol segítséggel való összeköttetését fenyegette, azt valószínűsítette, hogy az ellenséges támadás elsősorban itt fog bekövetkezni. A hadtörténelmi múlt is utalt erre. 1915 októberében a Szerbia leigázására készenléte állított német, osztrák-magyar és bolgár haderők a következő csoportosításban vonultak fel: az osztrák-magyar 3. hadsereg (Kövess tábornok alatt 4 osztrák-magyar hadosztály és 8 népfőlkelő dandár, 3 német hadosztály) a zömmel a Száva mentén, részekkel a Drina mentén, a német 11. hadsereg (Gallwitz tábornok alatt 7 német hadosztály) a Duna mentén, az 1. és 2. bolgár hadsereg (együttesen 6 hadtest erejű gyalog- és 1 lovashadosztály) a szerb keleti határ mentén. Gyalogsági erőben tehát — a népfőlkelő dandárokat $\frac{1}{2}$, a bolgár hadosztályokat 2 hadosztálynak számítva — 32 hadosztály (részben igen gyenge minőségű) készült Szerbia ellen, tehát ugyanannyi, mint ahány német hadosztály 1941 tavaszán. 1915-ben Szerbia (akkor 4.1 millió lakos) nem állíthatott ki olyan nagy haderőt, mint most, de akkor is jelentékeny hadereje volt: 6 elsővonalbeli hadosztály (Kombinált, Duna I., Drina I., Morava I., Timok I., Sumadija I.), 1 lovas-hadosztály, 5 másodvonalbeli hadosztály (Duna II., Drina II., Morava II., Timok II., Sumadija II.), aztán harmadvonalbeli alakulásokban a Belgrád védelmére rendelt hadtest, a Duna megfigyelésére rendelt, hadosztályerejű Branicevo és Krajna különítmény, végül a Dél-Szerbia védelmére szervezett Bregalnica és Vardar hadosztály: összesen 288 $\frac{1}{2}$ zászlóalj, 40 lovasszázad, 678 löveg. Megemlítendő, hogy 1915-ben a német és osztrák-magyar hadak csak azért vonultak fel mind a Duna—Száva vonala mentén, mert Bulgária nyugati határára nem juthattak el. Az utat oda ugyanis elzárta a rosszindu-

latúan semleges Románia. Csak a bolgár haderő gyülekezhetett azon a határon. Mégis a hadműveletek harmadik napján bolgár kézre került a Déli Morava völgyében fekvő Vranje és ezzel megszakadt a vasúti összeköttetés a szerb haderő és a Szalonikiban kihajózott antant-hadsereg között. Megmaradt azonban a részben vasúton, részben gyalogmenettel kombinálható összeköttetés a Nyugati Morava, ennek jobboldali mellékfolyója: az Ibar völgyében, aztán a Rigómezőn át dél felé, a Vardar völgyébe. A hadműveletek nyolcadik napján azonban a bolgárok megszállták a Vardar völgyében Üszkübt, majd Velest és ezzel teljesen elvágták a szerbek visszavonulási útját Szaloniki felé. Ez kényszerítette arra a szerb haderőt, hogy — mikor elvesztette a Száva—Duna vonalát — Albánián és Montenegrón keresztül az Adriai-tenger partjára (San Giovanni di Medua, Durazzo és Valona kikötőjébe) vonuljon el.

Az 1941. évi jugoszláv haderő azonban nemcsak hogy nem védte meg arcvonalának ezt a gyenge vagy különösen érzékeny délszerbiai részét, hanem még attól is elkésett, hogy az Albánián vagy a görög Epiruszon keresztül az Adriához, esetleg Görögországba vezető utat biztosítsa magának, pedig errefelé még egy aránylag könnyű áldozatokkal kivívható győzelemre is szert tehetett volna.

Az 1941-es jugoszláv haderő azonban nemcsak, hogy képtelennek bizonyult a keleti arcvonal gyenge és különösen érzékeny délszerbiai részének megvédésére, hanem még attól is elkésett, hogy az Albánián és Epiruszon keresztül akár az Adriához, akár a Görögországba vezető elvonulást utat biztosítsa magának, pedig a mondott irányban még egy aránylag olcsón vagy könnyen kivívható részletgyőzelemmel enyhíthette volna egyébként elképzelhetetlen vereségének sötét tragikumát.

Arra gondolunk ennél, hogy a Rigómező vidékéről és Montenegró felől az albániai olasz arcvonal hátába helyi túlerő alkalmazása mellett intézett erőteljes lökessel a jugoszláv haderők jelentékeny hányada megteremthette volna magának a nyugati vagy délnyugati irányban való elmenekülés lehetőségét. Így azonban, ahogyan a jugoszláv haderő élete véget ért, még azt sem mondhatjuk, hogy összeomlásában valami vigasztaló mozzanat lett volna. Nyomát sem láttuk annak a heroizmusnak amit a szerb haderő 1915-ben tanúsított. Távolról sem állítjuk azt, hogy a szerb kötelékek nem lettek volna vitézek, a kívülálló csak azt láthatta, hogy a haderő csak vérezett és pusztult az állandó visszavonulás közben kézzelfogható eredmény nélkül. 12 nap alatt eljutott a bizonyára I millió főt felülmúló és mégis csak a védelemre kiválóan alkalmas terepre támaszkodó jugoszláv hadsereg a feltétel nélküli fegyverletételig. Ilyen feltűnően rövid hadjáratra igazán senki sem gondolt. Még feltűnőbb az eset, ha a kölcsönös erőviszonyokat mérlegeljük. Jugoszlávia ellen ugyanis a rémetek még csak számbeli túlerőt sem alkalmaztak. Hitler, német-vezér adatai szerint a Balkán ellen felvonult 32 német hadosztályból csak 22-nek latbavetésére volt szükség s ezekből is 4—5 hadosztály a tráciai görög arcvonal, valamint Szaloniki ellen fordult. Az is figyelemreméltó, hogy a német véráldozat nagysága nem érte el egy világháborús hadtest komoly csatájának véres veszteségét. Hogy konkrét példát mondjunk: 1914 augusztus 20-án a gumbinneri csatában a XVII. német hadtest többet veszített, mint most a Balkánon alkalmazott 5 német hadsereg.

A döbbenetes összeomlásért nem lehet csupán a jugoszláv vagy csak akár a szerb katonanyagot felelőssé tenni, bár kétségtelen, hogy az 1914-es jugoszláv hadsereg más volt, mint az 1941-es. Nem fűtötte az a harci kedv és nem is volt egységes. A sok nemzetiség (horvát, szlovén, német, magyar, török, dalmát, hercegóc, albán és montenegrói: együttesen a lakosságnak bizonyára 60%-a) semmiesetre sem harcolt lelkesen, sőt éppen kereshette a

harc beszüntetésére alkalmas pillanatot. Azt sem állíthatjuk—az 1914/15-ös tapasztalatok után, — hogy a szerb tábornokok egyáltalában nem értettek volna a hadviselés mesterségéhez. A szerb haderő hadianyaga azonban nem mérkőzhetett a német hadianyaggal. A szerb légvédelem is igen alacsony fokon állt. Szemtanúk szerint egyetlen nap alatt romba dőlt a jugoszláv fővárosnak minden hadviselési nézőszögből fontos berendezkedése s ezenfelül innen indult ki az az óriási vakrémület, amely erőt vett Jugoszlávia lakosságán, polgárain és katonáin egyaránt.

Ítéletünket abban foglalhatjuk össze, hogy megisméltódott itt is az ellenmondás a hadviselési erő teljesítőképessége, a külpolitikai s ezenfelül még a belpolitikai célkitűzések között is. A külpolitikát illetően utalunk a már elmondottakra. Ebből csak annyit ismétlünk, hogy Jugoszlávia a legerőteljesebb orosz és török támogatás nélkül nem tarthatott ki annyi ideig, amennyi szükséges lett volna egy félmillió angol hadsereg kihajózására, még ha ez a német légi haderő jelenléte dacára súlyosabb veszteség nélkül történhetett volna is meg. A belpolitikai mozzanat pedig abban rejlett, hogy mivel a német-olasz hadak ellen északon csak a Kulpa—Száva—Duna, keleten a Morava—Vardarvonalát lehetett volna bizonyos reménnyel az ellenállás tartósságában megvédeni, a jugoszláv haderő a háborút csak önkéntes területfeladással kezdhette. Már pedig a szlovén, horvát és macedón területek kiürítése azt bizonyította volna, hogy a szerbek olyan vidékeket és nemzeteket csatoltak az 1918-ban kialakult kialakult birodalmukhoz, amelyeket komoly veszély esetén képtelenek megvédeni. Ezek a nemzetek tehát már a háború megkezdésekor leszakadtak volna a birodalom testéről.

A Jugoszlávia ellen intézett német támadó hadművelet második napján már látható volt, hogy Görögország is elbukik. Mindenesetre elismerésméltóak a görögöknek Albániában kivívott győzelmei, hasonlóan tiszteletet érdemel a görög arcvonal jobbszárnyának hősie, reménytelen védekezése Thesszáliában egészen Thermopyléig, de talán okosabban cselekedett ekkor a görög balszárnyat — az olaszokkal szembenálló arcvonalszert — vezénylő görög tábornok, aki az új athéni kormány feje lett. Visszavezette csapatait Albániából a határrá, de nem folytatta tovább a visszavonulást Epiruszon át délnek, mikor csapatai talán még elmenekülhettek volna, hanem megvárta míg a német hadoszlopok Mecovonnál oldalába jutottak, majd Janinánál reáálltak visszavonulási útjára, mire letette a fegyvert. Úgyis erre került volna később a sor, de nem Epiruszban, hanem valahol a Korinthoszi-öböltől délre, természetesen az addig elszenvedett veszteségek után.

Jugoszlávia amellettt hogy összerokadt, magával rántotta a bukásba Görögországot is és emellettt igen kínos helyzetbe sodorta Angliát. El kell fogadnunk azt az angol állítást, hogy Anglia erkölcsi okokból nem tagadhatta meg Jugoszláviából a segítségnyújtás megkísérlését, bár olyan eszes angol tábornokok, mint Wawell és Wilson bizonyosan előre látták, hogy az adott viszonyok között a segítség idejében nem érkezhetik meg és hogy az Egyiptomból sebtében áthajózott néhány hadosztály sorsa az elkerülhetetlen vereség lesz. Minthogy a nagyszerűen felszerelt és felfegyverzett német haderő ellen csak páncélis csapatokkal lehet dolgozni, az angol hadvezetés kénytelen volt a Cireneika elfoglalásánál olyan eredményesen hadakozó ilyen hadosztályait kivonni, és a Balkánra átszállítani, egyben pedig a Közel-Keleten működő tengeri haderejét és légierőinek zömét a mai időkben már túlságosan sok veszélynek kitett áthajózás és partraszállás fedezésére felhasználni.

A Balkánon ezek a haderők nem használtak, csak feleslegesen véreztek és pusztultak nemcsak a földön, hanem a visszaszállítás alatt is (a teljes veszteség halottakban, sebesültekben, vízbefúltakban és foglyokban 15.000 főre tehető), ellenben nagyon hiányoztak Észak-Afrikában. Itt a minden gyenge-

ségi mozzanatot éberem figyelő és kihasználó német hadvezetés az angol lehetőséget gyümölcsöztem, bámulatos merészséggel, sőt vakmerőséggel egy páncélos hadtestet még ma is rejtélyes, körülmények között áttett Tripoliszba. A német páncélosok 1500 km-t (naponta 75 km-t) haladtak előre! Két hónapi angol erőfeszítés ment tehát veszendőbe a Balkánra való csapatátzállítás miatt. Ehhez kell számítani a Közel-Keleten beállt presztízs-veszteséget, amit Törökország külpolitikája és Irak magatartása elegendően tanúsít.

Megemlítendő még, hogy a jugoszláv viszonyokkal ismerősök a Szimovics-kormány eljárásának, valamint a szerb lakosság magatartásának magyarázatát abban találják, hogy minden szerb szinte kivétel nélkül hitt it a török és orosz segítségben, és a szerb tábornokok az 1914/15-ben szerzett tapasztalatok alapján bíztak egy Bécs irányában haladó jugoszláv támadás lehetőségében. Mi persze ezt az optimizmus sehogysém tudjuk megérteni.

A kép teljessége kedvéért még pár szót mondunk az afrikai hadieseményekről!

Mikor az angol páncélosok elfoglalták Cirenaikát, a hadászat szabályai megkövetelték volna a hadjáratnak Tripolisz nyugati határáig (Tuniszig) való folytatását. Az angolok azonban megálltak Tripolisz keleti határán. Ezt hibának mondhatnék, de ítéletünket fel kell függesztenünk addig, míg nem ismerjük az angol elhatározás indító rúgóit. Talán már akkor számítottak arra, hogy az Észak-Afrikában alkalmazott haderőkre szükség lesz a Balkánon, vagy pedig egészen biztosra vették, hogy jelentős német haderők a Földközi-tengeren nem juthatnak át Afrikába. Mindenesetre lebecsülték a német teljesítőképességet, ha az utóbbi eset bekövetkezésére nem számítottak. Ezért a hibáért megbűnhődtek.

Ami a keletafrikai hadszíntéren (Etiópiában) most végbemegy, az előre látható volt. Legfeljebb az kelthetett meglepetést, hogy az angolok ilyen későn használták ki a nekik kínálkozó hadműveleti előnyöket. A háború kitörése óta elszigetelt, mintegy 120.000 főre tehető olasz védőseregnek az idők folyamán szükségszerűen hiányt kellett szenvedni sok mindenféle anyagban, ami a hadviseléshez szükséges. Az angolok, miután a háború első felében elvesztették Brit-Szomáliát, Kenya északi határterületeit és néhány fontosabb szudáni határpontot, a folyó év elejéig összehozták az ellentámadáshoz szükséges haderőket Dél-Afrikából és Indiából és megindították januárban az ellentámadást. Egy több hadtest erejű hadsereg januárban Szudánból Eritreába tört be. Egy másik hasonló erejű hadsereg Kenyából februárban Addisz-Abéba irányában kezdte meg a támadást. E kettő között a négy csapatai nyomultak elő. Márciusban csatlakozott a hadműveletekhez egy Adenből Brit-Szomáliába áthajózott angol hadtest. A nagy túlerővel végrehajtott támadás az olasz védősereget több esoportra-osztotta és egyfien szűk térre szorította vissza. Ma még egy-egy olasz csoport védekezik Etiópia élzaKTrlszében, Amba AlaginálésGmdániákegy-egy csoport tartja magát Etiópia délnyugati részében, kétségtelenül elismerésreméltó hősiességgel és kitartással, nyilvánvalóan abban a reményben, hogy megéri a háború végét. A gyarmati olasz védősereg tevékenysége és kitartása azzal a nagy eredménnyel járt, hogy kezdetben kétszeres túlerőt vont magára. Az ekként huzamosabb időn át rögzített angol hadtestek hiányoztak Egyiptomban és Görögországban. Ma már aligha lehetnek nagy erők Etiópiában: talán 30.000 olasz és valamivel több angol. Ezek az angolok azonban most hiányoznak Irakban.

Bármiként is végződjék az etiópiai háború, az ott harcoló olasz hadseregről a történelem csak azt állapíthatja meg, hogy a fegyverbecsületet hiánytalanul megövtá.

JULIER FERENC